

BANKA SLOVENIJE

Prikazi in analize I/2 (december 1993), Ljubljana

DEVIZNI REŽIM IN SISTEM POSLOVANJA S TUJINO

Snežana Del Fabro

1. POSTAVLJANJE PRAVNE UREDITVE PO LETU 1991

Slovenija je uveljavila lastno ureditev sistema ekonomskih odnosov s tujino v okviru procesov osamosvajanja v letu 1991. Temeljna predpisa, s katerima je bil vzpostavljen nov sistem, ki se je občutno razlikoval od dotedanjega, sta bila *Zakon o deviznem poslovanju* (Ur.l.RS 1/91) in *Zakon o kreditnih poslih s tujino* (Ur.l. RS 1/91). *Ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije* (Ur.l.RS 1/91) je dopustil smiselno uporabo tistih zveznih predpisov, ki so veljali v Republiki Sloveniji ob njegovi uveljavitvi, kolikor niso nasprotovali pravnemu redu Republike Slovenije in če s posameznim zakonom ni bilo drugače določeno. Na ta način je bila na obravnavanem področju opredeljena nadaljnja veljavnost *Zakona o tujih vlaganjih* (Ur.l.SFRJ 77/88), *Carinskega zakona* (Ur.l.SFRJ 34/90) in do sprejetja slovenskega *Zakona o zunanjetrgovinskem poslovanju* (Ur.l.RS 13/93) marca 1993 tudi zveznega *Zakona o zunanjetrgovinskem poslovanju* (Ur.l.SFRJ 63/89 in 11/91).

Za uresničevanje nalog in pooblastil iz navedenih in drugih zakonov je poleg vladnih resorjev (predvsem Ministrstva za finance in Ministrstva za ekonomske odnose in razvoj) zadolžena tudi Banka Slovenije, ki je bila ustanovljena kot centralna banka Republike Slovenije z *Zakonom o Banki Slovenije* (Ur.l.RS 1/91) dne 25.6.1991, efektivni denarni nadzor pa je prevzela dne 8.10.1991 ob uvedbi nove slovenske valute. Zakon nalaga Banki Slovenije predvsem skrb za stabilnost valute in splošno likvidnost plačevanja v državi in tujini. Banka lahko daje pobude za izdajo zakonov in drugih predpisov, na področju deviznega poslovanja in kreditnega poslovanja s tujino pa je v pristojnosti Sveta in guvernerja banke tudi vrsta podzakonske regulative.

1.1. Včlanitev Slovenije v Mednarodni denarni sklad

Slovenija je postala dne 15.1.1993 članica Mednarodnega denarnega sklada (*Zakon o članstvu RS v MDS*, Ur.l.RS 2/93). V skladu s statutom Sklada je z včlanitvijo sprejela določene obveznosti, predvsem tiste, ki jih določa IV.člen statuta:

- skladna gospodarska rast in razumna stabilnost cen,
- stabilni pogoji gospodarjenja, stabilni finančni pogoji in denarni sistem,

- izogibanje manipuliranju z valutnimi tečaji z namenom preprečevanja učinkovitega prilagajanja plačilnih bilanc in pridobivanja neupravičene konkurenčne prednosti nasproti drugim članicam,
- izvajanje tečajne politike, ki je skladna usmeritvam iz opisanih ciljev.

Vsaka država članica lahko izbere poljubno tečajno ureditev, mora pa o njej in o vseh spremembah obveščati Sklad. Sklad nadzoruje tečajne politike držav članic in njihovo usklajenost z navedenimi cilji. Članice morajo Skladu zagotavljati informacije, potrebne za tak nadzor, in se na njegovo zahtevo posvetovati o tečajni politiki. Slovenija je prijavila Skladu režim drsečega tečaja; zaradi sodelovanja Banke Slovenije na deviznem trgu gre, natančneje rečeno, za uravnavano drsenje. Po podatkih Sklada za prvo polletje leta 1993 je bil režim uravnavanega drsenja v veljavi v okrog 16% držav članic.¹

Ob vstopu v Sklad je Slovenija sprejela obveznosti po XIV. členu statuta, ki dopušča odstopanje od splošnih obveznosti članic, opisanih v VIII.členu (po podatkih Sklada je imelo konec julija 1993 status po VIII.členu 78 držav članic). Člen XIV predvideva, da sme država ohranjati določene omejitve na področju plačil za tekoče transakcije s tujino, ne sme pa jih širiti čez raven, ki je veljala ob njenem vstopu (razen z dovoljenjem Sklada). Dejansko Slovenija že skoraj v celoti izpolnjuje splošne obveznosti po VIII.členu. Edina morebitna izjema so nerezidenčni računi, ki so transferabilni v konvertibilno valuto le pod pogojem, da je vzpostavljena reciprociteta z matično državo imetnika računa.

Statut Mednarodnega denarnega sklada državam članicam ne predpisuje urejanja kapitalskih transakcij s tujino in dopušča omejitve pri pretoku kapitala. Med tovrstne omejitve spadajo ukrepi na področju deviznih režimov, kvantitativne omejitve, multipli devizni tečaji in različne takse na finančne transakcije s tujino. Omejitve so države upravičevale z naslednjimi razlogi: plačilnobilančne težave in nestabilni tečaji, nestabilni tokovi kratkoročnega kapitala, skrb za to, da bodo domači prihranki ostajali na razpolago za domače investicije, omejevanje lastništva tujcev nad proizvodnimi dejavniki, obdavčevanje finančnih transakcij v državi ter obdavčevanje dohodka in imetja, preprečevanje, da bi odtok kapitala onemogočil uspešnost stabilizacijskih programov.² Po podatkih letne publikacije Sklada Exchange Arrangements and Exchange Restrictions za leto 1990 v tridesetih državah članicah ni bilo več omejitev na področju pretoka kapitala.

1.2. Mednarodne denarne rezerve

Mednarodne denarne rezerve so imetja, katerih funkcija je odpravljanje neravnovesij oziroma zagotavljanje prilagajanja ob plačilnobilančnih težavah. Centralne oblasti

¹ International Financial Statistics, IMF, November 1993.

² D.Mathieson, L.Rojas-Suares: Liberalisation of the Capital Account, str.4

lahko rezerve uporabijo neposredno za financiranje odpravljanja plačilnobilančnih neravnovesij, lahko pa jih uporabljajo tudi za preprečevanje nastanka neravnovesij s posegi na deviznem trgu in učinkovanjem na tečaj domače valute. K zmanjševanju neravnovesij lahko centralne oblasti pripomorejo tudi na druge načine: z zmanjševanjem ali povečevanjem obveznosti do tujine, z vzpodbujanjem drugih sektorjev k izposojanju v tujini, z omejitvami na področju pretoka kapitala in s dopuščanjem prostega gibanja tečaja brez intervencij. Motivi centralnih oblasti za zagotavljanje ustreznih rezerv pa so lahko tudi ohranjanje zaupanja ali doseganje boljšega "ratinga" za pridobivanje tujih posojil.

Mednarodni denarni sklad definira sestavo mednarodnih denarnih rezerv na splošno kot:

- denarno zlato
- posebne pravice črpanja pri Mednarodnem denarnem skladu (SDR)
- rezervna pozicija pri Mednarodnem denarnem skladu
- dostop do posojil Mednarodnega denarnega sklada
- terjatve do nerezidentov, ki jih lahko denarne oblasti uporabijo neposredno za financiranje odpravljanja neravnovesij ali pa posredno za vplivanje prek deviznega tečaja.

Sestava rezerv naj bi bila načeloma takšna, da vsebuje zadostne količine likvidnih sredstev, ki zadostujejo za takojšnjo intervencijo (transakcijski del rezerv).

Zakon o deviznem poslovanju opredeljuje mednarodne denarne rezerve Republike Slovenije kot seštevke mednarodnih denarnih rezerv Banke Slovenije in operativnih deviznih rezerv pooblaščenih bank. Po tem zakonu so mednarodne denarne rezerve Banke Slovenije naslednja njena imetja v tujini:

- devizna imetja v tujini pri tujih bankah
- denarno zlato
- rezervna tranša pri Mednarodnem denarnem skladu
- posebne pravice črpanja pri Mednarodnem denarnem skladu
- druga tuja plačilna sredstva (vrednostni papirji, kreditna pisma itd.) v posesti Banke Slovenije.

Operativne devizne rezerve pooblaščenih bank so po zakonu devizna imetja pooblaščenih bank pri tujih bankah in druga tuja plačilna sredstva v njihovi posesti. Skladno z definicijami Mednarodnega denarnega sklada je ta del likvidnih terjatev do tujine mogoče šteti med mednarodne rezerve države, ker ima centralna denarna oblast neposreden vpliv na njihovo višino prek instituta predpisovanja najmanjšega zneska deviz, ki jih morajo imeti pooblaščene banke na računih v tujini (glej točko 2.1.).

2. DEVIZNI TEČAJ IN DEVIZNO POSLOVANJE

Transakcije s tujimi valutami (razen v kreditnih poslih) in plačila s tujino ureja Zakon o deviznem poslovanju. Podzakonska regulativa in nadzor sta v pristojnosti Ministrstva za finance in Banke Slovenije. Zakon določa, da se na ozemlju Republike Slovenije plačila med domačimi osebami opravljajo izključno v domači valuti, tj. v tolarjih. V domačih pogodbah je dovoljena uporaba poljubne valutne klavzule, vendar so plačila po teh pogodbah v tolarjih. Tuja plačilna sredstva se v poslovanju med domačimi osebami uporabljajo le v posebej določenih primerih:

- računi v tujem denarju pri domačih bankah ter nakup in prodaja tuje gotovine v menjalnicah, oboje (razen izjem) samo za fizične osebe;
- plačevanje v tuji gotovini konsignatorjem, plačevanje v brezcarinskih prodajalnah in plačevanje podjetjem, ki opravljajo storitve v mednarodnem blagovnem in potniškem prometu, kadar podjetje kot agent neposredno ali po potovalnih turističnih agencijah prodaja potniške in blagovne vozne listine;
- nakupi in izplačila blagajniških zapisov Banke Slovenije v tujem denarju;
- kratkoročno devizno posojilo, ki ga domača pooblaščen banko lahko odobri domači pravni osebi, in sicer samo za plačilo uvoza blaga in storitev. Od novembra 1992 lahko domače banke odobravajo posojila domačim osebam tudi za obdobje, daljše od enega leta.

Domače pravne osebe razen izjem, ki jih navaja Zakon o deviznem poslovanju, ne morejo imeti deviznih računov (glej točko 2.2.). Vsak devizni pritok morajo v roku dveh dni uporabiti za plačilo v tujino ali pa ga prodati banki ali drugemu podjetju za plačilo v tujino. Institucionaliziranega deviznega trga ni, večina transakcij pa se opravi med podjetji in bankami. Vse večje banke dnevno objavljajo svoje nakupne in prodajne tečaje, ki se zaradi odprtega trga med seboj bistveno ne razlikujejo. Podjetja in banke so dolžni o vsaki transakciji obvestiti Banko Slovenije, ki izračunava in objavlja (z zamikom) dnevna povprečja tečajev deviznega trga, poleg tega pa tudi "tečaj Banke Slovenije" kot tehtane drseče sredine preteklih 60-dnevnih obdobj. Tečaj Banke Slovenije se uporablja za računovodsko izkazovanje rezultatov poslovanja s tujino in za obračun carin in drugih uvoznih davščin.

Domačim fizičnim osebam sta dovoljena prost nakup in prodaja tuje gotovine, nerezidentom pa le prodaja; ob nakupihe v vrednosti nad 5.000 DEM je domači kupec dolžan predložiti osebne podatke. Za servisiranje tega dela deviznega trga dobijo dovoljenje od Banke Slovenije pooblaščen banke, ki smejo na tej podlagi vzpostaviti pogodbeni odnos tudi z zasebnimi menjalnicami. Do aprila 1992 je bila v veljavi omejitev, po kateri so morale banke na menjalniškem trgu mesečno izravnati ponudbo in povpraševanje, kar je prispevalo k sorazmerno avtonomnemu

oblikovanju menjalniškega tečaja. P Po odprava te omejitve tega paralelizma ni bilo več.

Domače osebe lahko kupujejo tuja plačilna sredstva promptno in terminsko. Za terminski nakup predpisuje zakon rok izvršitve 3 dni do enega leta in tečaj, za katerega se dogovorita pogodbeni stranki. Začasna prepoved sklepanja terminskih poslov, uveljavljena v novembru 1991, je bila julija 1992 odpravljena. V praksi pa ti posli še niso pogosti.

2.1. Računi poslovnih bank v tujini

Banka potrebuje dovoljenje Banke Slovenije za poslovanje s tujimi plačilnimi sredstvi, in sicer za vse vrste poslov ali za vse posle razen za zbiranje deviznih vlog domačih fizičnih oseb.

Banka Slovenije predpisuje pooblaščenim bankam najmanjši znesek deviz, ki jih morajo imeti na računih v tujini. Obveznost se spreminja mesečno na podlagi dveh kriterijev, obsega plačilnega prometa s tujino in stanja deviznih vlog občanov in tujcev pri banki, ne more pa znašati manj kot 5,0 milijona ECU za banke s polnim pooblastilom oziroma 2,5 milijona ECU za banke z omejenim pooblastilom, ki ne zbirajo domačih deviznih vlog. Predpisana je tudi neto devizna pozicija, t.j. navedeni "devizni minimum", zmanjšan za določene kratkoročne obveznosti bank, in sicer v višini najmanj 75% tega zneska.

2.2. Devizni računi rezidentov pri domačih bankah

Domače pravne osebe praviloma ne morejo imeti deviznih računov pri domačih bankah. Zakon dopušča vodenje deviznih računov za podjetja, ki izvajajo investicijska dela v tujini, posredujejo v zunanjetrgovinskem prometu, opravljajo agencijske, špedicijske in turistično-agencijske posle, za podjetja, ki opravljajo dejavnosti v prosti coni in za tista, ki imajo vloge tujcev v devizah, za zavarovalne in pozavarovalne skupnosti in PTT podjetja, za črpanje deviznih sredstev iz posojil mednarodnih finančnih organizacij, za prodajo tujega blaga iz konsignacijskega skladišča, za plačila kotizacij in za druga podobna plačila.³

Domače fizične osebe imajo lahko pri pooblaščenih bankah devizne račune in devizne hranilne vloge v neomejeni višini, za katere banke izplačujejo obresti v tuji valuti ali v tolarjih na zahtevo imetnika. Pologi in dvigi niso omejeni. Posebna

³ Natančnejše pogoje predpisuje Sklep o pogojih in merilih, pod katerimi smejo imeti domače pravne osebe in zasebniki devizni račun pri pooblaščenih banki (Ur.l.RS 17/91).

obravnavo velja za t.i. "zamrznjene" devizne vloge občanov. Način poravnavanja obveznosti teh vlog od februarja 1993 posebej ureja oziroma razrešuje *Zakon o poravnavanju obveznosti iz neizplačanih deviznih vlog* (Ur.l.RS 7/93).

2.3. Računi rezidentov v tujini

Domače pravne in fizične osebe praviloma ne morejo imeti računov v tujini. Izjemoma lahko pridobijo za to dovoljenje Banke Slovenije, in sicer predstavništva domačih podjetij v tujini, konzularna in diplomatska predstavništva, dopisništva ter podjetja, ki v tujini izvajajo investicijska dela. Račun in sredstva v tujini ima lahko tudi domača oseba, ki je dobila posojilo mednarodne finančne organizacije, če je to pogoj posojilodajalca. Slovenska podjetja, ki opravljajo storitve v mednarodnem blagovnem, potniškem in poštnem prometu, ter skupnosti premoženjskega in osebnega zavarovanja, zastopniki denarnih kartic tujih izdajateljev in domače osebe, ki imajo sklenjeno pogodbo o dolgoročni proizvodni kooperaciji s tujino, imajo prav tako lahko račune v tujini, vendar pa za njihovo odprtje ne potrebujejo dovoljenja, temveč zadostuje le priglasitev v evidenco pri Banki Slovenije.

Dovoljenja centralne banke lahko dobijo tudi domače pravne osebe, ki želijo, skladno s podpisanimi plačilnimi sporazumi, odpreti račune v državah bivše Jugoslavije.⁴

Vse domače osebe, ki imajo račune v tujini, so dolžne mesečno pošiljati Banki Slovenije poročila o stanju in prometu na teh računih.

2.4. Računi nerezidentov

Tuje fizične in pravne osebe lahko v Sloveniji pri pooblaščenih bankah odpirajo nerezidenčne račune v tolarjih in v konvertibilnih valutah.

S sredstvi na nerezidenčnih deviznih računih imetniki prosto razpolagajo. Pri gotovinskih dvigih in plogih v zneskih nad vrednostjo 15.000 DEM je dolžna poslovna banka zahtevati podatke o deponentu in jih sporočiti Banki Slovenije.

Sredstva na tolarjskih računih se prosto uporabljajo za plačila v državi. Gotovinski dvigi s teh računov so omejeni na največ 250.000 tolarjev mesečno, za večje dvige je potrebno dovoljenje Banke Slovenije. Nerezidenti lahko tolarjska sredstva pretvorijo

⁴ Plačilni sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo, podpisan 25.2.1992, ratificiran 13.5.1992;

Plačilni sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, podpisan 29.10.1991, ni ratificiran;

Plačilni sporazum med republiko Slovenijo in Republiko Bosno in Hercegovino, podpisan 27.11.1991, ni ratificiran.

v tujo konvertibilno valuto, vendar le ob vzpostavljeni najmanj šestmesečni reciprociteti z domicilno državo tuje osebe. Izpolnitev tega pogoja ugotavlja Banka Slovenije za vsako državo posebej. Konverzija in transfer sredstev, pridobljenih z dedovanjem, sta dovoljena s pogojem reciprocitete. Banka sme o tem zahtevati od tuje osebe potrdilo Ministrstva za zunanje zadeve.

Poslovna banka opravlja plačila z računa nerezidenta domači osebi na način, ki je predpisan za poslovanje s tujino.

3. PLAČILA ZA TEKOČE TRANSAKCIJE S TUJINO

Domače osebe lahko opravljajo transakcije s tujino v domači ali v katerikoli tuji valuti. Izjema velja za plačilo reeksporta, ki ga lahko prejmejo domače osebe le v tolarjih, v konvertibilni valuti ali v blagu.

Plačila v tujino in iz tujine opravljajo pooblaščenke banke, za Republiko Slovenijo pa Banka Slovenije. Za vsa plačila za blago in storitve, za dohodke (osebne dohodke, obresti, dobičke, dividende) in za enostranske transferje, ki nimajo značilnosti kapitalskih transferjev, ni omejitev, ob predložitvi dokumentacije; za plačila v tujino v vrednosti, nižji od 1.000 DEM in če je nalogodajalec fizična oseba, faktura ni potrebna.

Banka izvrši plačilo v tujino vsaki domači osebi, ob predložitvi fakture tujca ter zneska v tolarjih ali tuji valuti. Plačila se izvršujejo promptno. Za plačila iz tujine velja pogodbeni rok; če je rok daljši od 12 mesecev ali če plačilo ne prispe v roku 12 mesecev po opravljenem izvozu, dobi transakcija pomen kapitalske transakcije in jo mora domača oseba registrirati pri Banki Slovenije kot kreditni posel.

Banka Slovenije lahko dovoli domačim osebam, da plačujejo in sprejemajo plačila v tuji gotovini, in sicer konsignacijskim podjetjem, agentom, ki oskrbujejo tuja letala ali ladje z gorivom, podjetjem, ki opravljajo storitve v mednarodnem blagovnem in potniškem prometu, brezcarinskim prodajalnam ipd.

3.1. Prenos domače in tuje gotovine prek državne meje

Tujci in domače fizične osebe smejo prek državne meje prenašati tolarsko gotovino v protivrednosti največ 1.000 DEM. Vnos tuje gotovine je prost, iznos pa je za domače fizične osebe dovoljen v protivrednosti 1.000 DEM, za tuje fizične osebe pa v višini, s katero skladno z Zakonom o deviznem poslovanju prosto razpolagajo v

Republiki Sloveniji. Na podlagi dokazila o menjavi lahko tuje osebe tolarje ponovno zamenjajo za tujo valuto pri pooblaščenih menjalcih ob izhodu iz države.

3.2. Prenos vrednostnih papirjev in zlata

Domače in tuje vrednostne papirje je dovoljeno odnašati iz države le z dovoljenjem Banke Slovenije.

Uvoz in izvoz zlata je v pristojnosti zunanjetrgovinske regulative in zanj velja režim dovoljenj, tako za monetarno kot za nemonetarno zlato.⁵

4. KREDITNO POSLOVANJE S TUJINO

To področje ureja Zakon o kreditnih poslih s tujino, in sicer naslednje pravne posle med domačimi in tujimi osebami: pridobivanje in odobravanje finančnih posojil z določenim ali nedoločenim namenom porabe, nakup ali prodajo, pri kateri je dogovorjeni rok plačila daljši od 12 mesecev oziroma se plačilo iz tujine in v tujino ne izvrši v roku 12 mesecev, ter dajanje in prejemanje garancij, zastave nepremičnin in drugih oblik poroštev. Za kreditni posel se po tem zakonu izjemoma šteje tudi devizno kreditiranje med pooblaščenimi bankami in domačimi pravnimi osebami. Domače fizične osebe ne morejo opravljati kreditnih poslov s tujino.

Zakon načeloma dovoljuje zadolževanje v tujini in odobravanje kreditov tujcem. Natančnejše pogoje in omejitve predpisuje Banka Slovenije, ki je pristojna za nadzor in podzakonsko regulativo.

4.1. Zadolževanje v tujini

Domače osebe smejo najemati finančna posojila v tujini in jih zamenjati za tolarje. Junija 1992 je bila uvedena prepoved najemanja tujih finančnih posojil, ki se ne porabijo neposredno v tujini.⁶ Oktobra 1992 je bil ta ukrep omiljen s sklepom, da se sredstva finančnih posojil lahko porabijo v Sloveniji, če so namenjena za gradnjo ali rekonstrukcijo investicijskih objektov in če ne presegajo 25% vrednosti celotnega objekta ali posamezne faze. Od aprila 1993 je prepoved spet v celoti odpravljena.

⁵ Uredba o razvrstitvi blaga v oblike izvoza in uvoza (Ur.l.RS 41/93).

⁶ Najem finančnega posojila je bil izjemoma dovoljen v primeru, da so bile devize v 48 urah uporabljene za plačilo v tujini.

Kratkoročna zadolžitev poslovnih bank v tujini ne sme presegati 15% zneska, določenega s sklepom o najmanjšem znesku deviz, ki jih morajo pooblašene banke imeti v tujini.

Domače osebe ne smejo najemati kreditov in dajati garancij in drugih oblik poročstva, ki bi ustvarile kakršnekoli obveznosti za državo. Republika Slovenija sklepa kreditne in poročstvene posle s tujino na podlagi zakona, ki ga sprejme Državni zbor za vsak posel posebej. V zakonu se opredeli tudi vir za vračilo kredita. Če Republika Slovenija prevzame obveznost kot garant ali supergarant po kreditnih pogodbah, ki se refinancirajo oziroma reprogramirajo, ali če sledi neposredno prevzemanje obveznosti Republike Slovenije, v času refinanciranja oziroma reprogramiranja domača oseba ne sme izvršiti predčasnega odplačila do tujine.

4.2. Kreditiranje tujine

Podjetja, druge pravne osebe (razen bank) in zasebniki lahko odobrijo tuji osebi finančno posojilo, če je to dano lastnemu ali mešanemu podjetju v tujini in če sredstva posojila izvirajo neposredno iz dobička njihovih lastnih ali mešanih podjetij v tujini.

Domača pooblašena banka lahko odobri nerezidentu finančno posojilo samo, če ta zagotovi prvovrstno zavarovanje za odplačilo.

5. UKREPI V PRIMERU PLAČILNOBILANČNIH TEŽAV IN DEVIZNE NELIKVIDNOSTI

Če pride do neugodnih gibanj in večjih neravnovesij v plačilni bilanci zakon pooblašča Banko Slovenije, da sprejme posebne ukrepe, kot so uvedba depozita v domači valuti, obveznost držanja neizkoriščenega dela posojila v devizah in določanje obsega zadolževanja z namenom, da se omeji najemanje kreditov v tujini oziroma odobravanje kreditov tujini. Če ti ukrepi niso učinkoviti in je ogrožena likvidnost države, lahko posamezne ukrepe iz svoje pristojnosti sprejme tudi Vlada Republike Slovenije, pri čemer ti ne smejo trajati dalj kot šest mesecev. Zakon pa v nobenem primeru ne dopušča, da se omejujejo plačila s tujino na osnovi:

- kreditnih, garantiranih in konvencijskih obveznosti do tujine,
- kapitalskih naložb tujcev v Sloveniji,
- dobička po investicijskih delih,
- nadomestila kot odškodnine pri nacionalizaciji,
- osebnega dohodka in drugih prejemkov, izplačanih tuji osebi,
- dvigov z nerezidenčnih računov v tujih valutah,
- dvigov z deviznih računov domačih pravnih oseb v domačih bankah.

6. NEPOSREDNE NALOŽBE

Tuje naložbe so lahko v obliki neposrednih naložb ali naložb v vrednostne papirje. Za *neposredno naložbo* je značilen dolgoročen interes, trajna povezava ter vpliv vlagatelja na vodenje in poslovanje podjetja. Pri *naložbah v vrednostne papirje* pa zanima vlagatelje predvsem možnost naraščanja vrednosti naložbe, čim večji donos in varnost naložbe, ob tem pa načeloma nimajo bistvenjšega vpliva na poslovanje podjetja, v čigar papirje nalagajo. Te naložbe so mobilnejše, torej ne gre nujno za dolgoročne povezave, saj se lahko vlagatelj s spremembami v svojem naložbenem portfelju hitro odzivajo na dogajanja na finančnih trgih.⁷

Slovenska zakonodaja zaenkrat še ne ločuje med tujimi neposrednimi naložbami ter naložbami v vrednostne papirje in postavlja osnovno delitev po načelu: naložbe v Slovenijo in slovenske naložbe v tujino.

6.1. *Neposredne naložbe rezidentov v tujini*

Naložbe v tujini oziroma ustanavljanje podjetij in poslovanje v tujini ureja Zakon o zunanjetrgovinskem poslovanju. Za neposredne naložbe v tujini je potrebno dovoljenje Ministrstva za finance, ki vodi tudi register naložb. Merila za izdajo dovoljenj predpiše Vlada Republike Slovenije.

6.2. *Neposredne naložbe tujcev v Sloveniji*

Tuje naložbe v Sloveniji urejata delno Zakon o tujih vlaganjih in *Zakon o gospodarskih družbah* (Ur.l.RS 30/93). Do sprejetja slednjega je bilo za odobravanje in registracijo tujih naložb v Sloveniji pristojno Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj. Od junija 1993 naprej dovoljenje Ministrstva ni več potrebno. Registracijo podjetja s tujim kapitalom opravi sodišče na isti način in pod enakimi pogoji, kot veljajo za domače osebe, ter pošlje o tem obvestilo Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj, ki vodi register pogodb o tujih vlaganjih.

Tuje naložbe na področju bančništva ureja Zakon o bankah in hranilnicah. Za ustanovitev banke, podružnice ali bančnega predstavništva mora tuja oseba po Zakonu o bankah in hranilnicah pridobiti dovoljenje Banke Slovenije.

⁷ Ob tej načelni razliki med obema vrstama naložb priporoča peta izdaja Balance of Payments Manuala Mednarodnega denarnega sklada za statistično razmejevanje naslednje kriterije: v plačilni bilanci naj se kot neposredna naložba v vsakem primeru registrira naložba tujca, ki ima vsaj 10% navadnih delnic podjetja (ali glasovalnih pravic) oziroma ekvivalent, če ne gre za delniško družbo.

Skladno z Zakonom o tujih vlaganjih je lahko tuji vlagatelj tuja pravna oseba s sedežem v tujini, tuja fizična oseba, slovenski državljan, ki ima bivališče v tujini, ali tuja oseba, ki ima lastno podjetje v Sloveniji. Za vse oblike tujih vlaganj velja nacionalna obravnava, podjetja z udeležbo tujega kapitala in podjetja v izključni tuji lasti imajo status domačih pravnih oseb in poslujejo v skladu s slovensko zakonodajo.

Zakon ne odreja najmanjšega ali največjega tujega deleža v podjetju in zagotavlja prost prenos dobička in repatriacijo vložnega kapitala. Delež tujca je lahko izražen v gotovini, pravicah ali v naravi. Denarni prispevki tujca so lahko v domači ali tuji valuti. Uvoz opreme, ki predstavlja delež tujca v mešanem podjetju, je prost carinskih dajatev, če znaša delež tujega vlagatelja najmanj 20% celotne vrednosti mešanega podjetja in če je pogodba o vlaganju sklenjena za dobo najmanj petih let.

Zakon tujcem ne dovoljuje ustanovitve lastnega podjetja v dejavnostih s področja proizvodnje in prometa oborožitvenih sredstev in vojaške opreme, na področju železniškega in zračnega prometa, zvez, telekomunikacij, zavarovalništva, založniške dejavnosti in javnega obveščanja. Tuji vlagatelj v Sloveniji prav tako ne more ustanoviti lastnega podjetja na območju, ki je po zakonu, ki ureja državno varnost, določeno kot prepovedana cona.

6.3. Nepremičnine

Tujim osebam nakup nepremičnin v Sloveniji ni dovoljen. Tujec lahko pridobi lastninsko pravico na nepremičninah le z dedovanjem pri pogoju, da je vzpostavljena dejanska vzajemnost med Slovenijo in državo tujca. Tuje države lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah, ki jih uporabljajo kot diplomatsko-konzularna predstavništva. Podjetja v tuji lasti, ki so registrirana v Sloveniji, imajo kot domače pravne osebe pravico pridobivati nepremičnine brez omejitev.

Zakonodaja zaenkrat še ne ureja nakupa nepremičnin domačih oseb v tujini.

7. ZUNANJETRGOVINSKO POSLOVANJE

Slovenija je marca 1993 dobila lasten Zakon o zunanjetrgovinskem poslovanju. Ta ureja področje rednega in začasnega izvoza ter uvoza blaga in storitev ter posebne oblike poslov v zunanji trgovini in določa pogoje za opravljanje določenih gospodarskih dejavnosti v tujini in pogoje za opravljanje storitev tujih oseb v Sloveniji.

Izvoz in uvoz blaga je v osnovi prost (LB). Vlada Republike Slovenije lahko zaradi uresničevanja razvojne in zaščitne politike predpiše, da se izvoz in uvoz določenega

blaga opravlja v okviru kontingentov (K). Za izpolnjevanje mednarodnih pogodb, urejanje izvoza in uvoza oborožitvenih sredstev in vojaške opreme, umetniških del ter posameznih plemenitih kovin se lahko določeno blago izvaža in uvaža na podlagi dovoljenja (D).

Uvoz in izvoz storitev je prost. Vlada lahko predpiše tudi posebne pogoje in kriterije za uvoz storitev.

Zakon je odpravil vrsto pred tem potrebnih dovoljenj in poenostavil poslovanje s tujino. Odpravljena je bila tudi obvezna zunanjetrgovinska registracija podjetij ter registracija za zastopniško dejavnost, za reeksport in za prenos tehnologije (to ureja *Zakon o varstvu industrijske lastnine*). Zakon je odpravil tudi obveznost pridobivanja nekaterih soglasij, ki so bila potrebna pri ustanavljanju podjetij v tujini in pri opravljanju gospodarske dejavnosti v tujini.

8. PRIMERJAVA NADZORA NAD TOKOVI KAPITALA V DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE IN V SLOVENIJI

Z načinom poslovanja, zakonodajo in ne nazadnje z gospodarsko prakso se Slovenija želi približati razvitim državam. Gospodarske težave v razmerah tranzicije in prestrukturiranja, pa tudi siceršnji zaostanki v konkurenčnosti slovenskega gospodarstva so vzrok za strožji nadzor in večje omejevanje tokov kapitala, kot je značilno za države Evropske unije.

Države Evropske skupnosti so v Beli knjigi (1985) razglasile svojo namero o oblikovanju skupnega trga in odpravi vseh omejitev v zvezi s pretokom kapitala znotraj integracije. Projekt ima svoje zametke že v ustanovitveni pogodbi Evropske gospodarske skupnosti iz leta 1957, tj. v Rimskem sporazumu. Večina držav skupnosti je precej omejitev sprostila že konec sedemdesetih let. Liberalizacija se je v tej fazi nanašala predvsem na neposredne naložbe in naložbe v vrednostne papirje. Trend liberalizacije mednarodnih pretokov kapitala se je nadaljeval v osemdesetih letih. V tej fazi je zajel predvsem področje medbančnih transakcij, deviznih računov in finančnih posojil. S približevanjem roka za nastanek skupnega trga držav Evropske skupnosti, ki je bil načrtovan za leto 1990, je večina držav članic leta 1989 pohitela s sprejemanjem še preostalih ukrepov liberalizacije. Leta 1990 je bila večina držav že praktično brez omejitev, ki zadevajo pretok kapitala. Pravna podlaga za to je bila direktiva Sveta Evropske skupnosti 88/361, ki je uvedla prost pretok kapitala med osmimi državami članicami. Za Irsko, Španijo in Portugalsko je veljalo prehodno obdobje do konca leta 1992, medtem ko je Grčija prosila za podaljšanje prehodnega obdobja do konca leta 1994. Ta direktiva je

razširila ukrepe tudi na nerezidente Evropske skupnosti, z določenimi izjemami na področju neposrednih naložb.

Med državami članicami zasledimo na področju regulative le manjše in nebistvene razlike. Vsem je skupna obveznost poročanja centralni banki države in v nekaterih državah tudi davčnim oblastem. To obveznost do centralne banke imajo tudi slovenski subjekti v mednarodnem poslovanju.

Tabela 1 na naslednji strani prikazuje omejitve in nadzor tokov kapitala v Sloveniji. Vrstni red se ravna po zaporedju transakcij s tujino, ki velja v plačilni bilanci. V tabelo so vključene tudi postavke, ki niso neposredno elementi plačilne bilance, imajo pa jasno zvezo s tokovi (npr. devizni računi, predpis najmanjšega zneska deviz, nakup in prenos tuje gotovine itd.). Primerjave z veljavno ureditvijo v državah Evropske unije v tabelo nismo vključili, ker te države omejitev praktično nimajo več.

Očitno je, da slovenska zakonodaja še vedno ohranja določene omejitve pri poslovanju s tujino. Te se nanašajo skoraj v celoti samo na transakcije kapitalskega dela plačilne bilance. Pri tem je treba upoštevati, da obstaja glede vrst kapitalskih transakcij, ki jih poznajo države Evropske unije, in tistimi, ki jih poznata slovenska gospodarska praksa in zakonodaja, precejšen razkorak. To področje je v praksi pa tudi v zakonodaji držav Evropske unije precej bolj pestro kot pri nas.

UPORABLJENA LITERATURA:

1. Domača zakonodaja
2. A Common Market for Services, Volume 1, Commission of the European Communities, January 1993.
3. Coopers & Lybrand Europe: European Banking Law - A Guide to Community, Member State and EFTA National Legislation; Financial Times, Business Information, 1987.
4. IMF: Articles of Agreement, 1978
5. IMF: Balance of Payments Manual, Fourth Edition, 1977
6. IMF: Exchange Arrangements and Exchange Restrictions, Annual Report 1992
7. IMF, Exchange and Trade Relations Department: Developments in International Exchange and Payments Systems, June 1992
8. D.Mathieson, L.Rojas-Suarez: Liberalization of the Capital Account, IMF Occasional Paper, March 1993.
9. IMF Survey: IMF Study Examines Benefits of Easing Capital Controls, April 5, 1993
10. dr.J.Mencinger: Rojstvo in otroštvo tolarja, Slovenska ekonomska revija, 1-2, april 1993.

Tabela 1: Nadzor in omejitev tokov kapitala v Sloveniji

Status po statutu Mednarodnega denarnega sklada	XIV. člen
Nadzorne institucije	Banka Slovenije, Ministrstvo za finance, Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj
A: TEKOČE TRANSAKCIJE	
* Plačila za izvoz	prosto
* Plačila za uvoz	prosto
B: DOLGOROČNI KAPITAL	
1. Neposredne naložbe:	
1.1. tuje v Sloveniji	prosto, sodna registracija, evidenca pri Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj
1.1.1. v banke	dovoljenje Banke Slovenije
1.1.2. v zavarovalnice	dovoljenje Ministrstva za finance
1.2. domače v tujini	dovoljenje in registracija Ministrstva za finance
2. Naložbe v vrednostne papirje	
2.1. prenos vrednostnih papirjev prek meje	ni urejeno
2.1. prenos vrednostnih papirjev prek meje	z dovoljenjem Banke Slovenije
3. Ostali dolgoročni kapital:	
3.1. Zadolževanje v tujini	dovoljeno, registracija Banke Slovenije
3.2. Odobranje kreditov tujcem	dovoljeno lastnemu podjetju v tujini iz sredstev dobička podjetij v tujini; banke s pogojem prvovrstnega zavarovanja
3.3. Nakup nepremičnin:	
3.3.1. tujcev v Sloveniji	ni dovoljeno, razen preko rezidentskega podjetja
3.3.2. rezidentov v tujini	ni urejeno
C. KRATKOROČNI KAPITAL	
1. Komerčni krediti	prosto do 12 mesecev, sicer registracija kredita
2.1. Računi bank v tujini	pooblašene banke (dovoljenje Banke Slovenije) * najmanjši znesek deviz * neto devizna pozicija
2.2. Računi drugih domačih oseb v tujini	ni dovoljeno; izjeme po 29., 30., 31. členu ZDP
2.3. devizni računih domačih pravnih oseb pri domačih bankah	ni dovoljeno; izjeme po 26. členu ZDP
2.4. devizni računi domačih fizičnih oseb pri domačih bankah	prosto
2.5. tolarški in devizni računi nerezidentov pri domačih bankah	prosto; tolarški računi: omejitev gotovinskih dvigov, konverzija v konvertibilno valuto le ob reciprociteti
3.1. Nakup tuje gotovine	prosto za domače fizične osebe
3.2. Prodaja tuje gotovine	prosto
4. Prenos gotovine čez mejo:	
4.1. tolarji, vnos in iznos	do protivrednosti 1.000 DEM
4.2. vnos tuje gotovine	prosto
4.3. iznos tuje gotovine - domače osebe	do protivrednosti 1.000 DEM
4.4. iznos tuje gotovine - tuji	prosto, v okviru možnosti razpolaganja v Sloveniji po ZDP